

Donald Broady, 2003-09-15

Manus till opposition vid Kirsten Beedholms disputation, Københavns universitet 2003-09-15

Avhandlingens titel: *Forandring og træghed i den sygeplejefaglige diskurs* (Ph.d.-afhandling ved Det Humanistiske Fakultet, Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik, Københavns universitet, Foråret 2003)

---

1. Inledn.

Ego noteringar för opposition:

Jag måste erkänna att jag inte hade alltför stora förhoppningar då jag fick den här avhandlingen i min hand. Jag har läst alltför många Foucault-inspirerade arbeten som varken har särskilt mycket med Foucault att göra eller är särskilt inspirerade eller inspirerande. Men det här är enligt min mening ett mycket bra arbete, och ovanligt.

De flesta Foucault-inspirerade forskare, inte minst de som studerar vård eller medicin, stödjer sig på Foucaults analyser av magt og viden och analyserar ett eller annat praxisfält såsom sygehus eller sygeplejeutdanning och de makttekniker som der er virksomme. Det är ovanligt att ta på så stort allvar och renodla det forskningsprogram som Foucault kallade kallade arkeologiskt när han lanserade det i sina sextiotalsböcker -- *Naissance de la clinique*, *Les mots et les choses* och *L'archéologie du savoir*. Men du, Kirsten, håller benhårt fast vid att det du vill göra är en undersökning av den arkeologiska nivån i Foucaults mening, där vi finner ut-sagorna [les énoncés] och de transformationsregler enligt vilka utsagorna alstras.

Den ambitionen, att göra en renodlat arkeologisk analys, är således sällsynt och det är mycket värdefullt att du så konsekvent för oss andra demonstrerar hur en sådan analys kan gå till och vad den kan duga till.

Jag ska inte gå närmare in på hur det du åstadkommit förhåller sig till Foucaults egna verk, det ska min kollega i bedømmelseutvalget Jens Erik Kristensen uppehålla sig vid, utan jag ser som min uppgift att locka ur dig mer besked om hur du själv burit dig åt.

Låt oss börja med hur du skrivit. Först språkdräkten

2. Språkdräkt

Det är ett krävande arbete du genomfört och du ställer också stora krav på läsaren. Onödigt stora krav, tycker jag ibland. Det blir tillkrånglat, eftersom du lägger dig så nära något slags direktöversättning av engelska översättningar av Foucaults franska formuleringar. Att få Foucault att tala danska tycker jag vore en angelägen uppgift, och då duger det inte att skriva ”de diskursiva positiviteterernas partikulära konfiguration” (p 77) eller att ideligen låta ordet diskursiv förekomma flera gånger i samma mening. Skrivkonsten består i att skriva enkelt om svåra saker. Som utlänning känner jag ett visst motstånd mot den inom dansk samhällsvetenskap förekommande böjelsen för att skriva svårt om enkla saker.

I ditt fall skriver du om svåra saker så det kanske ibland är ohjälpligt att det blir lite trögläst.

FRÅGA

Hur betraktar du själv avhandlingens språkdräkt?

2. Konstruktion av objektet

Nästa fråga ”konstruktion av objektet”, dvs om föremålet för din studie.

Du undersöker regelmässigheter i vad som skrivits inom det du kallar den sygeplejefaglige diskurs under de senaste hundra åren.

Min enkla men kanske svårbemästrade fråga är vad det betyder att ni på danska äger ordet ”fag”. Det finns ingen motsvarighet på svenska, eller franska eller engelska (däremot på tyska: Fach). Om och om igen, från den marxistiska fagkritiken på 1970-talet till sygeplejeideologernas hyllningar av sitt fag och dess egenart, har jag som utlänning observerat att faget i Danmark bliver identitetsskapande, något att samlas kring, som täcker väldigt mycket: fag är forskningsdisciplin, undervisningsämne, yrkesutövningsområde (erhvervsområde), fackföreningspolitik, facklig kamp, yrkeskår... Med hjälp av ordet fag kan författare samla ihop alla möjliga ting som för en svensk är mer åtskilda helt enkelt för att vi saknar ett så nebulöst och allomfattande ord som fag, som inte finns på svenska. Vi måste i Sverige tala om disciplin, ämne, utbildning, yrkeskår, yrkesutövning etc.

Kan denna omständighet att ordet fag med denna breda innebörd finns i danskan ha bidragit till att du valt att försöka fånga att allt som har med fag att göra? I Sverige tror jag att det hade legat närmare till hands att inte tala om sygeplejefaget i dess helhet utan att i stället göra avgränsade studier av diskurser inom förslagsvis sygeplejeuddannelsen. Min hypotes är att sygeplejeuddannelsen har en viss autonomi och att åtminstone på senare år avståndet i många avseenden är stort till sjukhusen.

FRÅGA

Vad tror du om den saken, att en del förändringar hade framträtt tydligare om du avgränsat dig till exempelvis utbildningen?

3. Att läsa på diagonalen

Mitt intryck är att ditt sätt att förstå Foucault ligger nära den som skisseras i första kapitlet i den bok av Gilles Deleuze –hur mycket av ditt sätt att förstå Foucault har du hämtat från Deleuze? – som helt enkelt heter *Foucault* och som startar som så här, som en novell av Gogol: En ny arkivarie har utnämnts i staden. Han bryr sig inte ett dugg om vad tidigare arkivarier gjort med dokumenten[[[vad folk påstått och vad de sagt. Han bryr sig inte om hierarkier eller påståenden, om det ena är beroende av det andra, och inte eller så att säga horisontella förhållanden, mellan yttranden som är svar på något som ingår i argumentationsräckor, om något är ett svar på något som någon annan sagt.]]] Dessa har sysslat med yttrandenas hierarkiska relationer - dvs om ett yttrande är en konsekvens av ett annat – eller horisontella relationer –t.ex. att yttranden hänger ihop som frågor och svar. Nej, Den nye arkivarien läser texterna på ett nytt sätt, PÅ DIAGONALEN, för att undersöka hur utsagorna ligger utspridda men underkastade samma regelmässigheter, så att man kan förstå den dolda regelsamling eller arkeologiska sockel enligt vilken utsagorna alstras.

Så förstår jag det Deleuze-citat om att tillgodogöras sig texterna längs en diagonal linje som du på ett par ställen hänvisar till som rättesnöre.

FRÅGA

Är det så du menar med den här bilden om att läsa på diagonalen? Du ger inte läsaren någon riktig vägledning till vad som menas med diagonal.

Jag gillar den bild du använde i ditt anförande för en stund sedan, då du sa att utsagorna är som skor utspridda och att man kan försöka hitta dem som är gjorda på samma läst.

4. Hur har du burit dig åt?

Hur har du burit dig åt praktiskt?

Foucault hemlighöll sitt tillvägagångssätt, frammanande en bild av ett ensligt snille som går in i arkivet och tack vare sin gudabenådade blick finner och läser precis de rätta ställena i de rätta dokumenten och kommer ut med en förståelse som slår världen med häpnad. Men Foucault och Bourdieu hade faktiskt strax före Foucaults död framskridna planer –de hade kontakt med förlag och så vidare –på att tillsammans ge ut en bok där yrkesknepen skulle avslöjas.

Har du haft kartotek, nyckelordsystem, något datorprogram till hjälp?

5. Arkeologiska brott

För att komma åt den arkeologiska nivån måste du bortse från allt möjligt som de flesta skulle uppfatta som centralt, av vem saker sägs, precis hur och precis när, i vilka sammanhang, och av vilken orsak, och vad det som sägs betyder, vad avsikten med det är, och alla externa sociala och andra betingelser.

Dessa utsagor som man hittar genom att läsa på det sättet är ganska få och eller av ganska få typer som inte ändras så ofta. Därför följer det av din metod att du inte kan och inte SKA hitta särskilt mycket. En enda avgörande förändring i den arkeologiska sockeln vart hundra år är mycket nog. Och en stor del av ditt arbete går ut på att göra troligt att de förändringar som kan te sig så omvälvande har försiggått på ett ytligt plan. Det mesta är sig likt.

Men då undrar förstås läsaren hur mycket vi ska tro på det, det vill säga hur säker du är på din sak. Ett av dina viktigaste resultat är att det under hela första hälften av 1900-talet inte skedde några förändringar på den arkeologiska nivån, och sedan strax efter mitten av 1900-talet -- du preciserar till och med till åren från 1956 till 1986-- som sker det ett brott eller en förskjutning i inleder en ny epok i vilken vi fortfarande befinner oss.

Kort sagt innebär brytningen att sjuksköterskorna gör sig av med läkarna och inrättar sig som självtillräckliga med en egen relation till sina uppgifter och till patienten [s 296]. Här skönjer du ett arkeologiskt brott som du kallar den anti-medicinske mekanisme”.

Men samtidigt verkar det i slutet av avhandlingen (p. 296 f) som om du fortfarande tvekar en smula om huruvida detta egentligen är en så stor omvälvning eller om det trots allt snarare är krusningar på ytan. För även om du upptäckt en ny formationsregel, den anti-medicinske mekanisme, så förefaller andra äldre formationsregler vara vid full vigör. Och detta konstaterande får betydelse för din analys. Du hävdar, vilket är ett av dina viktigaste resultat, att uppträdandet av en sygeplejevetenskap från ungefär 1980 INTE innebar något radikalt brott, förenandes inte med någon ny epok i arkeologisk mening (frågan ställs p. 185, svaret ges bl.a. på p. 294). Det var i huvudsak fråga om mer av detsamma.

FRÅGA

Vilken är egentligen din ståndpunkt?

6: Varför menar du att 1980-talet inte var epokgörande?

Däremot var 1980-talet, som många skulle se som epokgörande med vårdvetenskapens uppkomst, ingen ny epok. Vilket stämmer rätt bra med Ingrid Heymans studie av svensk omvårdnadsforskning. Men för mej inte alldeles självklart hur du kan slå fast att detta bara var en krusning på ytan.

FRÅGA: kan du förtydliga

7. Du själv som läsare

FRÅGA

Och hur beroende är ditt resultat av dej som läsare? Det är ju gigantiska textmassor, allt som skrivits om och för sjuksköterskor under hundra år, som du hoppas kunna uttala dej om, även om du förstås inte hunnit läsa alltsammans. Och den ambitionen skiljer dej från hur historiker eller idéhistoriker brukar arbeta när de avgränsar en hanterlig korpus och kammar genom den.

Man får vid läsningen av Foucault anledning att ställa den frågan. Jag arbetar intill Carolina Rediviva där mycket av Foucaults arbete startade på 1950-talet då han hittade den stora samlingen av medicinsk litteratur som en läkare Waller hade donerat dit några år tidigare. Jag kan inte befria mig från misstanken att en annan läsare hade hittat andra dokument och kommit till andra slutsatser än dom som Foucault redovisade i sin avhandling och senare arbeten. Jag är nyfiken på dina erfarenheter. Är det så att du tror att någon annan tillräckligt välförberedd och flitig och uppmärksam läsare sannolikt skulle hittat samma formationsregler som dom du hittat?

8. Att kombinera Foucaults tänkande med andras

Du klargör på sidan 31 att din avsikt INTE är att kombinera Foucaults tänkande med andras. Som jag förstår dej hänvisar till mentalitetshistorikerna och till Popper och Johan Asplund och Bourdieu bara för att skissera hur man skulle kunna undersöka möjlighetsbetingelser för det du studerar. Här tycker jag ibland att du skriver alltför skissartat, du utpekar idéer (döden, sykeplejevetenskap, antiauktoritära idéer) som ORSAKER pp. 178 ff.

FRÅGA

Vilka slags undersökningar tänker du dej egentligen? Jag skulle gärna vilja se dem realiserade

9. Din egen bakgrund som litteraturhistoriker

Din egen bakgrund: litteraturhistoriker, som sedan 1995 arbetat inom sjuksköterskeutbildningen. (risk för skolastiskt tänkande).

Din litteraturvetenskapliga skolning har du uppenbarligen glädje av. Du är en utomordentlig uppmärksam läsare, med blick för inte alltför uppenbara mönster i texterna. Men om vi bortser från de tekniska färdigheterna så undrar jag vilka effekter din egen position kan tänkas ha haft på din forskning?

Låt mej ta ett konkret exempel.

Läsaren anar att du nästan med något slags skadeglädje konstaterar att de normativa inslagen i sykeplejediskursen förblivit mycket starka trots vetenskapliggörandet under de senaste decennierna. I strid med vetenskapens objektivitetsideal lever det kvar mycket starka

Här finner jag att du blandar in dina egna vetenskapsideal och avfärdar uppfattningen att vetenskap kan vara normativ.

10. Bourdieus tes att förklaringen till det som sker på ett ställe ofta inte kan sökas å detta ställe.

Jag vet att du sysslat en hel del med Bourdieu. Bourdieus hållning är ungefär: förklaringen till det som sker på ett ställe kan sällan sökas på just detta ställe. Jag brukar (kanske lite orättvist) säga att Foucault är halva Bourdieu eftersom Foucault studerar det Bourdieu kallade *espace des possibles* (möjligheternas rum, rummet av möjliga uttryckssätt, tänkesätt), medan Bourdieu även studerade den sociala världen. Och även om möjligheterna har sin egen logik så krävs enligt Bourdieu en förståelse för den sociala logiken. I ditt fall skulle det, om Bourdieu har rätt, innebära att sådant som sjuksköterskornas kamp med läkarkåren eller vården sociala hierarkier egentligen inte bara är externa möjlighetsbetingelser för dina formationsregler utan kraftfulla förklaringar till desamma.

För mej är somliga av dina skisserade orsaksförklaringar ganska osociologiska som när du pekar på sekulariseringen som på något sätt förklarar brottet efter mitten av 1900-talet. Du verkar tro på idéernas kraft. inte så lätt att förena med Bourdieu (eller med Foucault).

Ordet "utsaga" är en normal nordisk översättning av *enoncé*, men "utsaga" suggererar att det finns idéer eller tankar som sägs ut, och ännu mer suggererar ditt frekventa bruk av ordet "italesättelse" samma sak. Det låter som om idéer alstrar språk, idéer som sägs ut, idéer som sätts i rörelse i talet. Vilket är lite svårförenligt med Foucaults ambition att uppfatta språk som utsagor, sådana som de är i sig, inte vad de uttrycker. (jfr p. 73: Italesättelse av idéer, begreb, fenomen eller praktiske organisationsformer - dvs du suggererar att det först finns idéer etc vilka sedan översättes till tal, eller i ditt fall till nedskrivna text).

11. Strukturalismen

Två vägar att gå: (1) betrakta formeringsregler etc som "väsen", och (2) betrakta formeringsregler som något som inte är väsen utan ett sätt att fånga in regulariteter i diskursen, utan antaganden om vad som ligger därbakom. Enl Morten Nissen: En fundamental vanskelighed ligger i, at Foucault på den ene side afviser en hermeneutisk eller strukturalistisk skelnen mellem væsen og fremtrædelse, men på den anden side selv åbenlyst opererer med en overflade/dybde-metaforik i den for afhandlingen centrale skelnen mellem diskursivt og arkæologisk niveau. Problemet bør vel hanteras gennem at man säger att det inte är yta/djup det rör sig om i diskursanalyser à la Foucaults 1960-talsarbeten utan om att finna regelmässigheter på ytan. Men detta är i hög grad klassisk strukturalism, ungefär vad Lévi-Strauss gjorde redan i sin avhandling om släktskapens elementära former.

Klassisk strukturalistisk ambition, t ex transformationsregler (t.ex. p. 78) - hade du behövt så mycket Foucault, hade det inte räckt med Lévi-Strauss? Foucault uppfattade sig själv som en som bröt upp från strukturalismen men så här i efterhand ganska lätt att se att Foucault hade mycket gemensamt med strukturalismen

Foucault extrem i kravet på sig att ständigt skapa nytt.

12. Vilka resultat var oväntade?

Vilka resultat var oväntade?

13. Fortsatta undersökningar?

Jag hoppas du vill gå vidare, med studier av det du i den här undersökningen kallar möjlighetsbetingelser och hänvisat till periferin. Hur föreställer du dig sådana undersökningar?

14. Avslutning

Jag är glad att ha fått anledning att läsa din avhandling, som är hårdläst (och som kräver en del diagonal läsning) men gav rik lön för mödan.